

Nâlî'nin Kürtçe Divanında Türkçe Unsurlar

Kenan Arslan

MA Candidate, Oriental Philology, Int. Burch. University

Doğan Yücel

Assist. Prof. Dr. Oriental Philology, Int. Burch. University

ORCID ID: 0000-0001-6240-8886

Özet

Kürtçe, birden fazla ülkede konuşulan köklü bir dildir. Kürtçe tarih boyunca Farsça ve Arapçadan çok etkilenmiştir. Osmanlının Irak'a hakim olmasından sonra Türkçe ile çok daha yakın bir etkileşime girmiştir. Türkçenin Kürtçe ile etkileşimi üzerine bir araştırma taramalarımız sonucunda tespit edilememiştir. Bundan dolayı araştırma bir ilk olma özelliği taşımaktadır. 19. yüzyılda Sorani Kürtçesi ile divan şiirleri yazan Nali'nin Kürtçe divanı Türkçe kelime ve unsurlar açısından taranmıştır. Divanda 33 Türkçe kelime, 3 Türkçeyle taşınan kelime ve 4 Türkçe ek almış toplamda 40 dil unsuru bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler sırasıyla fonetik, tematik, semantik ve etimolojik açılardan gruplandırılmıştır. Değerlendirmeler sonucunda Nâlî'nin Kürtçe divanında kayda değer bir Türkçe etkisinden bahsetmek mümkün olmuştur. Çalışmada karma yöntem tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nali, Nâlî divanı, Divan Edebiyatı, Kürtçe Divan, Kürtçede Türkçe Unsurlar.

Turkish Lexical Elements in Nali's Kurdish Divan

Abstract

Kurdish is a widely spoken language in many countries. It has been influenced by Persian and Arabic a lot through the history. Kurdish has been enclosed and interacted with Turkish right after Ottoman invasion in Iraq. There is no study about Turkish influence on Kurdish so far according

to our scanning so that this study will be the first one ever. We have scanned, the Divan of Nali, a book by Nali who wrote poems in Sorani Kurdish in 19th century. In his Divan, there were 40 words in total: 33 Turkish words, 3 words carried into Kurdish by Turkish, and 4 words that have Turkish prefixes or suffixes. The outcomes have been categorized by phonetic, thematic, semantic, and etymologic respectively. After the evaluations, we have found out that there is a significant Turkish influence in Nali`s Divan. We have used a combined method in this study.

Keywords: Nali, Nali`s Divan, Classical Ottoman Poetry, Kurdish Divan, Turkish Loanwords in Kurdish

Giriş

Divan edebiyatı, Türklerin İslamiyet`i kabulünden sonra oluşmuş bir yazılı edebiyattır. Arapça ve özellikle Farsça bu edebiyatta çok baskındır. Bu edebiyat adını şairlerin bütün şiirlerini divan adı verilen tek kitapta toplamasından almıştır. Osmanlı Devleti sınırları içinde Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça, Arnavutça, Boşnakça gibi dillerde divanlar yazıldığı gibi Kürtçe divanlar da yazılmıştır. Nali'nin Kürtçe Divanı bu divanlara güzel bir örnektir.

Kürt edebiyatında İslam öncesi döneme ait belge ve bulgu tespit edilememiştir. İslamiyet`in kabulünden sonraki eserlerin birçoğu da sözlü edebiyat ürünleridir. 19. ve 20. yüzyıllarda Kürt edebiyatı yazılı hale gelmiştir. 20. yüzyıla kadar Kürt edebiyatına ait eserler genel itibariyle şiirlerden oluşmaktadır. Bu dönem şiirleri daha çok dini konulu eserlerdir. Şiirlerde Arapça ve Farsçanın tesiri rahatlıkla görülmektedir.

Irak, tarihte uzun süre Osmanlı Devleti ile İran arasındaki hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadeleler sonucunda 1639'da Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1917'ye kadar da Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Osmanlı dönemi Kürt şairlerin eserlerinde Arapça ve Farsça kadar olmasa da fark edilir bir Türkçe etkisinin olduğu da gözlenmektedir. Kürt edebiyatında nesir türü yazılar 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Tarihte Kürtçe şiirler yazan şairlerden ilk bilinenleri Ali Hariri, Abdussamed Babek, Molla Ahmed-i Cezirî, Melayê Batê, Ahmed-i Hani ve Faki Tayran gibi isimlerdir. Bu şairler Kürtçenin Kurmanci lehçesiyle yazmışlardır. Abdussamed Babek 10. yüzyılda, Ali Hariri 11. yüzyılda yaşamıştır. Diğerleri ise 15. ve 17. yüzyıllar arasında yaşamıştır.

Bu dönemde Kürtlerin edebi merkezi Botan emirliği ve başkenti Cizre idi. Bunun yanında diğer önemli edebi merkezler Süleymaniye ve Senendec şehirleriydi. Süleymaniye'de Irak Kurmancisi tarihte gelişim göstermemiştir fakat günümüzde Irak'ta resmî dil olarak kullanılan Sorani lehçesi gelişmiştir. Diğer önemli bir edebiyat lehçesi de Gorani'dir. Bu lehçe günümüzde İran'da yaşayan Kürtler tarafından kullanılmaktadır. Goran edebiyatı zamanla etkisini kaybetmiştir. Çünkü Kurmanci etkisinden çok Fars edebi tarzı tesirinde kalmıştır.

Osmanlı devletinin yıkılmasının ardından Kürt bölgeleri Irak, Suriye, İran ve Türkiye devletlerinin topraklarında kalmıştır. Bu bölgelerde çeşitli nedenlerden dolayı Kürtçe ve Kürt edebiyatı farklı gelişim göstermiştir. Farklı lehçeler konuşulduğu ve farklı alfabeler kullanıldığı için ortak bir dil ve edebiyat geli(e)memiştir.

Son dönemde Irak'ta Kürtçe kendine daha uygun bir edebi ortam bulmuştur. Bu durumun neticesinde Sorani lehçesi daha rahat gelişim göstermiştir. Okullarda ders olarak Sorani lehçesi okutulmuş ve okutulmaya devam edilmektedir. Sorani Kürtçesinde kitap, dergi ve gazeteler rahatlıkla basılmıştır. Diğer bölgelerde oluşan dil baskılarından dolayı Kürtçe konuşup yazmak isteyenler Irak'a göç etmek zorunda kalmıştır. Örneğin; Türkiye'de oluşan dil baskısından dolayı Kurmanci Kürtçesi Irak'taki olanaklara sahip olamamıştır.

1.1. Irak'ta Konuşulan Diller ve Türkçenin Etkisi

Irak, tarih boyunca kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan çeşitli milletlere kucak açmıştır. Irak nüfusunun çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Sonra da sırasıyla Kürtler, Türkmenler ve diğer azınlıklardan gelmektedir. Kürtler, yoğun olarak Irak'ın kuzey bölgesinde yaşamaktadır. Kürt nüfusu Kürt Bölgesel Yönetimindeki (IKBY) Erbil, Süleymaniye ve Duhok kentlerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölgede yaşayan Kürtler Sorani ve Badini lehçelerini konuşmaktadır.

Irak'taki diller üzerine Türkiye Türkçesinin etkisine dair kimi çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle Irak'ta en çok konuşuru bulunan Irak Arapçası üzerine yoğunlaşmıştır. Yahya (1984) *Arapçanın Muhtelif Lehçelerinde Türkçe Unsurlar* adlı doktora tezi, Kaymaz'ın (2011) *Türkçenin Arapçaya Etkileri Üzerine Bazı Tespitler* başlıklı makalesi, Necat'ın (2018) *Irak'ta Türkçe Yer Adları* isimli makalesi, Shalawee'nin (2018) *Irak Arapçası Üzerinde Türk Dilinin Etkisi başlıklı yüksek lisans tezi*, Karagözlü'nün (2018) *Irak Arapçasına Giren Kuşçulukla İlgili Kelimeler* namındaki çalışması, Özbek'in 2020 yılında hazırladığı *Türkçenin Irak Arapçası Üzerindeki Etkisi*

isimli yüksek lisans tezi, ile Özbek ve Hacıbekiroğlu'nun (2020) *Irak Arapçasına Geçen ve Anlam Kaymasına Uğrayan Bazı Türkçe Kelimeler* makalesi Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmalara örnektir. Diğer taraftan Irak'ta da Türkçenin Irak Arapçasına etkileri üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır. Akreş'in (2018) *El-Hudûru't-Turkî fi'l-lehçeti'l- 'Irâkiyye* (Irak Lehçesindeki Türkçe Etkisi) ve 1997'deki *El-Hudûru't-Turkî fi'l-lugati'l- 'Arabiyyeti-l- mektûbe* (Arap Yazı Diline Türkçe Etkileri) isimli çalışmaları önemlidir. Irak'ta konuşulan Kürtçenin Sorani ve Badini lehçelerine Türkiye Türkçesinin etkisine matuf bir çalışma araştırmalarımızda bulunamamıştır.

Kürtler ile Türkler tarih boyunca coğrafi ve siyasi bakımlardan etkileşim içinde olmuştur. Bu etkileşim sonucunda Kürtçe ile Türkçe birbirinden kelime ve dil unsuru alışverişinde bulunmuştur. Ancak Türkçe devletin resmi lisanı olarak uzun süre üst veya baskın dil halindedir. Osmanlı öncesinden itibaren günümüz Irak topraklarında Türkçe konuşan nüfus da bulunmaktadır (Saatçi, 1996). Özellikle Irak coğrafyasının Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra Irak Kürtçesi üzerinde Farsça ve Arapçaya ilaveten önemli bir Türkçe etkisi de görülmektedir. Konuya en güzel örnekler Sorani Kürtçesinde yazılan divanlar gösterilebilir. Sorani lehçesinde şairler arasında Nali, Hacı Kadire Koyi (1817–1897), Şeyh Rıza Talabanî (1835–1910), Wefayi (1844–1902) ve Pîremêrd (1868–1950) gibi önemli şairler sayılmaktadır (tr.wikipedia.org).

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı; Nâlî'nin divanında yer alan Türkçe kelime ve unsurların tematik, fonetik ve semantik bakımdan yoğunluklarını tespit etmek ve değişimlerini ortaya koymaktır. Bu kelime ve dil unsurları liste hâlinde verilmiş ve Türkçe sözlük ve lügatlarla kıyasları yapılmıştır. Çalışmada listelenen kelimelerin detaylı etimolojik tahlilleri yapılmamıştır. Çalışmanın giriş kısmında kısaca Kürt edebiyatının tarihi gelişimi, Türkiye Türkçesiyle tarihi arka planı ve Nâlî'nin yaşadığı Irak coğrafyasına etkisi kısaca ele alınmış ve yapılan bazı çalışmalardan bahsedilmiştir. Çalışma, Nâlî'nin divanındaki Kürtçe şiirlerle sınırlandırılmıştır. Çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Taramalar sonrası tespit edilen kelime ve dil unsurları nicelik ve nitelik bakımlarından değerlendirilmiştir.

1.3. Nâlî ve Dîvânî

Nalî'nin tam adı Mullah Xidir Ehmed Şawaysî Mikayalî'dir. 1797'de(?) Süleymaniye'de doğmuştur. 1856'da(?) İstanbul'da vefat etmiştir. Kürt matematikçi, alim ve şair olan Nalî'nin mezarı İstanbul Eyüp mezarlığında bulunmaktadır. Nalî eğitimine önce Süleymaniye yakınlarındaki Karadağ'da başlamıştır. Daha sonra Senendec, Mahabad, Halepçe ve Süleymaniye gibi şehirlerde devam etmiştir. Mekke, Şam ve İstanbul'da da bulunan şair birçok Kürt âlimi ile aynı dönemde yaşamıştır. Şair Nalî Kürtçenin yanında Türkçe, Arapça ve Farsça da bilmekteydi. Bu nedenle Nalî'nin Kürtçe Divanı'nda Kürtçe şiirlerinin yanı sıra Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler de mevcuttur. Nalî'nin Kürtçe Divanı 1931 yılında basılmıştır (tr.wikipedia.org).

Nalî'nin Kürtçe Divanı günümüz Sorani Kürtçesi konuşurlarınca dilde yaşanan değişimlerden dolayı anlaşılma güçlüğü yaşanmaktadır. Bu nedenle divanını şerh eden kimi kitap ve araştırmalar yayımlanmıştır. Bunlara “دهقی دیوانی نالی” *Nali Divanı'nın Analizi* (Neseb, 1391h), “کتابی نالی” *Nali'nin Kitabı* (Siwaily, 2001), “دیوانی نالی و فرهنگ نالی” *Nali Divanı ve Nali Sözlüğü* (Haznedar, 1977) ve “دیوانی نالی با شرح ملا عبدالکریم مدرس” *İmam Abdulkerim Müderris'in Şerhi ile Nalî'nin Divanı* (Muderris & Abdulkerim, 1976) gibi çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

Bulgu ve Yorumlar

Listede ilk sütun Sorani Kürtçesi aslî imlâlar, ikinci sütun Sorani Kürtçesi anlamı şeklindedir. Ardından sırasıyla Türkiye Türkçesi anlamı, Türkçe kaynaklar, fonetik, tematik, semantik ve etimolojik değerlendirme sütunları yer almaktadır.

Kısaltmalar

Redhouse An English and Turkish Dict.	ETDR	Okyanus Ansiklopedik Sözlük	OAS
Gerhard Doerfer	GD	İbn-ü Mühenna Lügati	İML
Çağatai ve Turkî-i Osmanî	LÇ	Kamus-i Turki	KT
Andreas Tietze	AT	Uzbek Tilining Izaxli Lügati	OTİL
Derleme Sözlüğü	DS	Lehçe-i Osmani	LO
Hasan Eren	HE	Lügat-i Naci	LN

Nâlî'nin Kürtçe Divanında Türkçe Unsurlar

Dictionarie Turk Oriental	DTO	Wilhelm Radloff	R
Azhar-ul Lughat	AL	Tarama Sözlüğü	TaS
Sir Gerard Clauson	CEAT	Türkçe Sözlük TDK	TS
Divan-i Lügatit Türk	DLT	Sevan Nişanyan	SN

2.1. Tablo 1

Kelime ve Dil Unsurları Listesi

KELİME	Sorani Kürtçesi	T. T. Anlamı	Fon.	Tem.	Sem.	Etim.	Türkçe Kayn.
ئاغا	ağa	ağa	2	4	2	1	Büyük kardeş, ağabey.. TS-1, 31; toprak sahibi, ustabaşı, en büyük erkek kardeş.. ETDR, 470; büyük, seyid, hanenin her yerin büyüğü.. LO-1, 36; abi.. DTO, 24; OTİL-1, 560; آغا Büyük efendi.. LÇ, 14; KT, 38; TaS 1, 24; TS, 28; AT-1, 36, Mg; GD-1, 132
ئال	al (renk)	al (renk)	2	21	2	1	TS-1, 69; kızıl, kırmızı ETDR, 481; LN, 11, F; parlak kızıl LO-1, 52; OTİL-1, 528; kül renkli at. İML, 9; koyu pembe rengi.. LÇ, 17; koyu ve parlak pembe KT, 47; TS, 62; DLT, 137; CEAT, 120; AT-1, 61; GD-2, 93; OAS-1, 60
ئاردملوك	un gibi küçük parçacık	- luk	1	1	2	5	-LUK yapım eki almış
ئابوور	İnsan topluluğu	askeri birlik. Sıralı insan topluluğu	2	6	2	1	Askerin dört cepheli bir kare şeklinde dizildiği bir tür savunma düzeni, ordugâh, SN, 832
ئاسلان	aslan	aslan	2	11	2	1	Aslan TS-1, 145; aslan ETDR, 448; aslan.. LO-1, 24; aslan DTO, 12; OTİL-1, 55; İML, 11; آرسلان KT, 29; R-1, 328; TS,

							124; AT-1, 125; HE, 20; CEAT, 238
خانم	başkan, başkadın	hanım, baş kadın	2	5	2	1	(خانم) (Türklerde hanım ETDR, 665; kadim Türkîde bazı unvanlara t'enisde "m" ilavesiyle bey hatunlarına begum ve han zevcelerine hanum denmiştir.. LO-1, 537; خانم) (Bey zıddı DTO, 24; hürmetli kadın.. OTİL-2, 332; han ism-i turkisinin muenne-sidir.. KT, 571; TS, 843; A T-2, 251; GD-3, 180
چایر	çayır, yeşillik, otlak	çayır, yeşillik, otlak	2	3	2	1	şayır şimen otlak; çayır, SN, 132; üzerinde gür ot biten düz yer, HE, 111
جہیحون	ceyhun nehri	ceyhun nehri	2	9	2	1	Irmak ismi
چوڧتلی	çifte atmak	- li	1	11	2	5	Çift; (F) cuft; eş, iki şeyin biri, çift koşulan öküz, SN, 144. -Lİ yapım eki almıştır
خاقانی	çin hükümdarı, azametlik, şairin büyüklük emaresi	hakanla ilgili olan, hakana mensup.	2	5	1	1	Sultan, padişah ETDR, 664; LN, 369, A; Çince Huhank kelimesinden Türkçeye geçmiştir.. LO-1, 535; hanlar hanı, Çin hükümdarlarına verilen unvan DTO, 312; İML, 32; aslı huhankdır.. LÇ, 166; aslı çin hükümdarlarının.. KT, 569; TS, 830; AT-2, 232; GD-3, 141. Farşça ek almıştır.
چۆل	çöl	çöl	1	9	2	1	Çöl, verimsiz arazi ETDR, 641; çöl, sahra, beyaban.. LO-1, 497; (چۆل) susuz çöl DTO, 297; susuz yer, sahra.. OTİL-2, 386; çöl, sahra, beyaban.. LÇ, 157;

Nâlî'nin Kürtçe Divanında Türkçe Unsurlar

							KT, 523; çöl OK, 12; çöl TS, 450; (çöl çölistan) AT-1, 467
چررۆك	çürük	çürük	1	4	2	1	Çürük, GD-3, 116; SN, 161
دال	dal	dal	2	10	2	1	Kabzasız ok. 4.Kır-maktan emir FL, 676, H; AL, 540, H; FA-2, 318, U; ETDR, 681; dal, el, kol.. LÇ, 169; (دال)(budağın büyüğü, ağacın.. KT, 598; dal DTO, 316; dal (دال (LO-1, 563; TS, 463; (tâl) DLT, 23), AT-1, 482; CEAT, 489.
دۆشەك	döşek	döşek	1	19	2	1	Döşek. TS-1, 636; دۆشەك Döşek ETDR, 696; döşek, serilen şey.. DTO, 234; OTİL-2, 256; İML, 75; LÇ, 119; TaS-5, 3844, F; دۆشەك KT, 626; دۆشەك LO-1, 583; TS, 570; DLT, 587; A T-1, 589; CEAT, 563; GD-2, 617
دوگمه	düğme	düğme	1	16	2	1	(دوگمه) (Düğme, döküm ETDR, 697; LN, 283, F; (دوگمه) (Düğme DTO, 241; düğme.. OTİL-2, 217; İML, 77; (دوگمه) (LÇ, 124; (دوگمه) (Düğme KT, 631; TaS-5, 3867; (دوگمه) (LO-1, 585; TS, 583; DLT, 602; A T-1, 604; CEAT, 482; GD-3, 202
ئەمەك	emek vefa	emek	2	1	2	1	çaba, zahmet, eziyet, zahmet ve sıkıntı çekmek, SN, 224;
گەل	GEL	GEL	2	1	2	1	gel-mek SN, 286
گەردانلەك	gerdanlık	gerdanlık	1	16	2	5	Gerdan(F): Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü, HE, 154; SN, 288. -LIK yapım eki almış

خاقان	hakan	hakan	2	5	2	1	Sultan, padişah ETDR, 664; LN, 369, A; Çince Huhank kelimesinden Türkçeye geçmiştir.. LO-1, 535; hanlar hanı, Çin hükümdarlarına verilen unvan DTO, 312; İML, 32; aslı huhankdır.. LÇ, 166; aslı çin hükümdarlarının.. KT, 569; TS, 830; AT-2, 232; GD-3, 141
خان	hanım	han	2	4	2	1	Sultan, emir, efendi ETDR, 664, F;Türk sultanı.. LN, 371, F; tataradan evvel Çine müstevli olan etrak muluki ol unvanı takınmış ve herulus büyüğüne han denmiştir.. LO-1, 536; emirler için verilen bir unvan DTO, 312; şark devletlerinde arta asırdaki mutlak hakim olan kişinin unvanı.. OTİL-2, 331; İML, 95; LÇ, 166; TaS-1,479, F; KT, 570; TS, 841; DLT, 645; AT-2, 248, ?; CEAT, 630; GD-3, 141
ئیش	iş	iş	2	1	2	1	İş, SN, 377
قامچی	kamçı	kamçı	2	19	2	1	(قامچی) (Kamçı ETDR, 869; (قامچی) (Ürüme, havlama sesi, kamçı.. LO-2, 886; at yürütmeye yarayan eşya.. OTİL-2, 548; İML, 36; قامچی (kamçı.. LÇ, 229; (قامچی) (KT, 1038; DTO, 420; TS, 1053; (qamçı) DLT, 395; GD-3, 509; A T-4, 87
قوش	kartala benzeyen bir kuş	kuş	2	11	2	1	Kuş, SN, 502; GD-3, 547

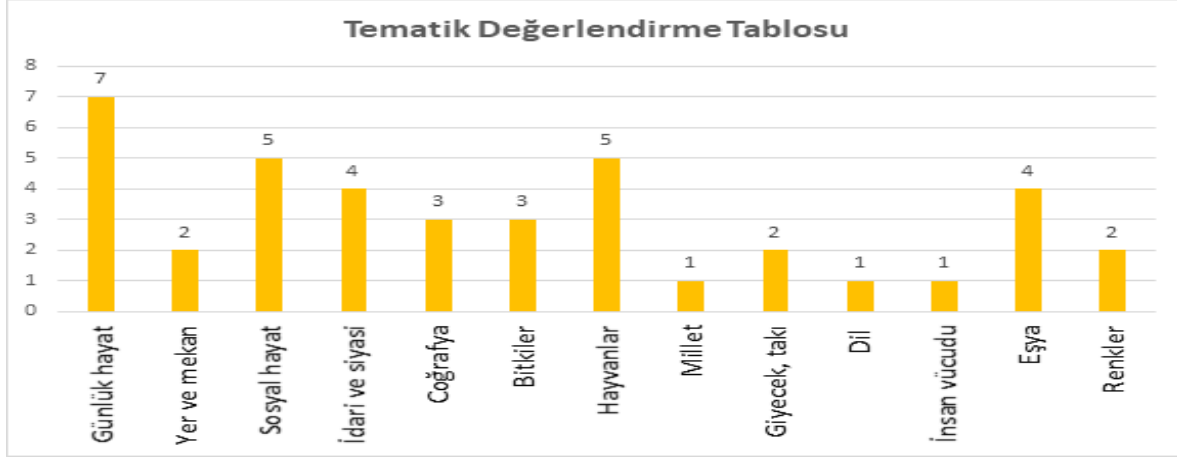
Nâlî'nin Kürtçe Divanında Türkçe Unsurlar

قاز	kaz	kaz	2	11	2	1	Kaz ETDR, 866; envai çok su kuşu.. LO-2, 872; İML, 39; DTO, 404; KT, 1025; LÇ, 219; TS, 1120; AT-4, 192; GD-3, 385
قوچ	boynuz	koç	2	11	2	1	Damızlık erkek koyun, HE, 247; SN, 461
پارچیلوک	küçük parça	- LUK	1	1	2	5	Parça: (F) parça [küç.] parçacık, SN, 666; bir bütünden ayrılan, ayrı sayılan veya artakalan şey, HE, 324. -LUK yapım eki almıştır
قوم	kum	kum	2	9	2	1	Kum, SN, 494; silisli kütlelerin, kayaların doğal yoldan parçalanarak ufalanmasından oluşan ufak, sert taneciklerin bütünü, HE, 265
ممه	meme, kadın göğsü	meme, kadın göğsü	2	18	2	1	Meme, SN, 556
توغرا	osmanlı padişah mührü	tura, osmanlı padişah mührü	2	5	2	1	Tuğra, madeni paralarda, mühürlerde vs kullanılan nişan.. ETDR, 800; توغرا iki kanadı açık doğan, bir nevi şedid büyük doğan yahud kartaldır nişan-i hakani ittihaz olunmuştur.. LO-2, 766; İML, 75; aslı Türkçe olarak tuğrul olup kanatları açık doğana delalet eder.. KT, 884; TS, 2006; (tuğrâg) DLT, 589
پاشا	paşa	paşa	2	4	2	1	Türklerde en yüksek askerlik dışı ünvan.. ETDR, 555; paşa.. LO-1, 346; KT, 344; TS, 1582; AT-6, 319; GD-2, 420
ساغ	sağ (canlı)	sağ (canlı)	2	1	2	1	Zeki, akıllı DTO, 336; OTİL-C2, 74; salim, halis.. LÇ, 169; sağ taraf.. KT, 806; GD-3, 334

قەرداغ	Süleymaniye yakınlarında bir yerleşim yeri	karadağ	2	3	2	1	Yer ismi
تەتار	tatar	tatar	2	15	2	1	Ulak, Tatar ETDR, 566; Moğol tavayifinden bir küçük aşiret.. LO-1, 381; Tatar halkı OTİL-2, 133; LÇ, 98; mektub nakleden seri-ul hareke sâ'i.. KT, 370; TS, 1918; bir Türk kavmi DLT, 540; postacı DS-10, 3842
توز	toz	toz	2	1	2	1	Çok küçük parçacıklara bölünmüş toprak, HE, 416; toz, SN, 886
تۈركى	türkçe	türkçe	2	17	2	1	Türk insanı.. ETDR, 582, A; türk ümmetine veya lisanını mensub KT, 400; 1.türkle ilgili, 2.Türkçe TS, 2021
تۈتۈن	tütün	tütün	1	10	2	1	Tütün bitkisi, SN, 889; GD-2, 605
سەرىن	yastık	serin	2	19	1	1	Serin, taze ve uyarıcı, SN, 779; az soğuk, ılık ile soğuk arası, HE, 362
فەنەر	mum için perde	fener	2	19	2	4	İçinde ışık kaynağı bulunan aydınlatma aracı, HE, 143; fener, SN, 255
چىنار	çınar	çınar	2	10	2	3	Geniş yapraklı bir ağaç, HE, 89; çınar, SN, 150
ماۋى	gökyüzü rengi	mavi	2	21	2	2	Mavi, GD-1, 495; suya ait, su gibi, su rengi, mavi, SN, 547

2.2. Tablo 2

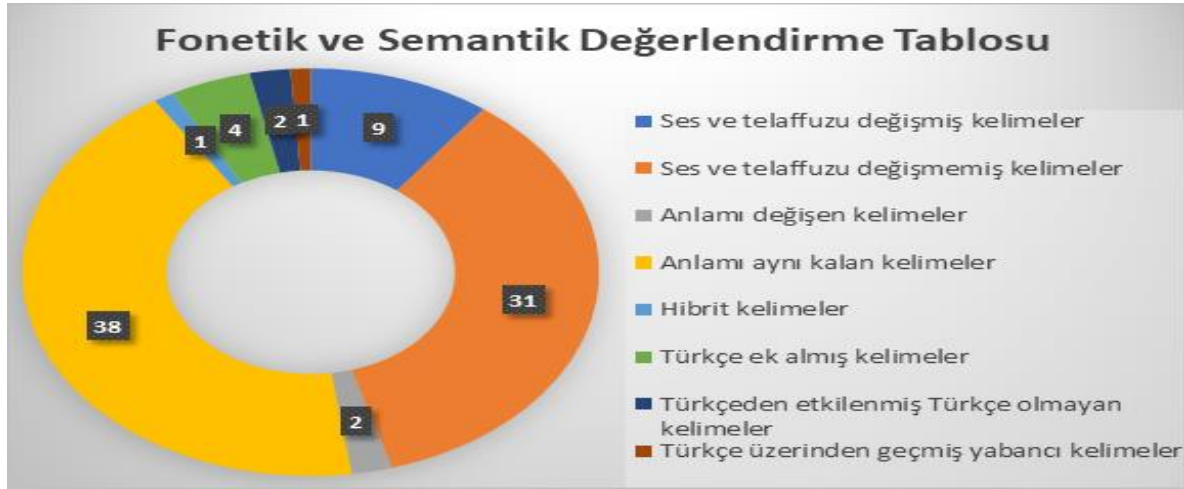
Tematik Değerlendirme Tablosu

Çalışmada Nâlî divanında 40 farklı Türkçe sözcük veya dil unsuru tespit edilmiştir. Bu kelimeler tematik bir değerlendirmeye alındığında yedi kelime ile günlük hayatın en yoğun kullanım sahası olduğu görülmektedir. Sonrasında 5'er kelime ile sosyal hayat ve hayvanlar gelmektedir. 4'er kelime ile üçüncü en çok kelime tespit edilen temalar ise idari-siyasi ve eşyalardır. Coğrafya ve bitkilere dair 3'er kelime listede yer almaktadır. Yer ve mekan ile renk adları 2'şer kelime ile millet, dil ve insan vücuduna dair birer kelime kendine yer bulmaktadır. Tabloda günlük ve sosyal hayata matuf kelimelerin diğerlerine oranla daha yoğun olması Türkçe ve Kürtçe konuşan halkın birbiriyle yakın ilişki içinde olmasının, şairin her iki dili de biliyor olmasının veya da şairin şiirlerinde yer verdiği temaların bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülebilir. İdari ve siyasi kelimelerin tablodaki görece çokluğu ise Türkçenin "üst dil" olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Bütün bunların sonucunda hayatın neredeyse her alanında Türkçenin Kürtçe üzerinde etkisinin varlığından söz etmek mümkündür.

2.3. Tablo 3

Fonetik ve Semantik Değerlendirme Tablosu

Tarama neticesinde tespit edilen kelimeler fonetik ve semantik bakımından incelendiğinde 40 kelimenin dokuzu ses ve telaffuz bakımından değişikliğe uğramış iken 31’inde bir değişiklik olmadığı görülmüştür. 40 kelimedenden sadece 2 tanesinin Kürtçe ile Türkçe anlamı farklılık arz ederken 38 tanesinin anlamında değişiklik bulunmadığı görülmüştür. Listedeki kelimelerden 1 tanesi hibrit kelime özelliği taşımakta olup 4’ü ise Türkçe ek almış türemiş kelimedir. Bu eklerden -luk eki 3 ve -li eki ise 1 kelimedede kullanılmıştır. Listedeki kelimelerden ikisi etimolojik olarak Türkçe olmamasına rağmen Türkçe telaffuzu ile divanda yer almaktadır. Ayrıca listeye Türkçe yoluyla Batı dillerinden geçmiş bir kelime de eklenmiştir. Bu kelimeler özelinde Türkçenin sırf kendi asli kelime ve unsurlarının haricinde başka dillerden de Sorani lehçesine taşıyıcılık ve Kürtçenin bu lehçesinde güçlü bir tesir yaptığını söylemek mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Ağırlıklı olarak Kürtçe konuşulan coğrafya ve Kürtçe tarih boyunca Türkçe ile hatırı sayılır bir etkileşim içinde olmuştur. Türkçenin bu etkileşimde uzun süre baskın dil konumunda olduğu bilinmektedir. Son yıllarda bu coğrafyada siyasi kriz yaşansa da Kürtçe ile Türkiye Türkçesinin etkileşimi devam etmektedir. Bu duruma sebep olarak Irak’ın konumu ve ticari açıdan Kuzey Irak bölgesinin Türkiye ile yakın ticari ilişkileri gösterilebilir. Tarih boyunca yüzlerce yıldır devam eden bu etkileşime rağmen Türkçe’nin Sorani Kürtçesine etkisi üzerine yapılmış çalışmaların bulunamaması düşündürücüdür. Bu sebepten diyebiliriz ki bu çalışma konu üzerine de bir ilk

niteliği taşımaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalara öncülük edeceği kanaatindeyiz. Bu çalışma sonucunda Nali'nin Kürtçe Divanı'nda 40 adet Türkçe kelime veya dil unsuru tespit edilmiştir. Bunlardan 36 tanesi köken olarak Türkçe veya Türkçe yoluyla geçmiş kelimelerdir. Divanda tarama neticesinde Türkçe ek almış dört kelime bulunmuştur. Bir Türkçe asıllı kelimenin Farsça ek aldığı görülmüştür. Arapça olan “mavi” kelimesinin ve Farsça olan “çınar” kelimesinin Türkçe okunuşu ile divanda yer aldığı saptanmıştır. Rumca olan “fener” kelimesinin de Türkiye Türkçesi üzerinden Kürtçeye taşındığı görülmüştür. Elde edilen bulgular sonucunda Türkçenin Sorani Kürtçesi üzerindeki edebi etkisi ortaya konulmuştur. Tespit edilen veriler ışığında Türkçe ile Sorani Kürtçesinde bulunan ortak kelimeler sözlükleri, Sorani Kürtçesinde bulunan Türkçe kelimeler gibi daha geniş ve daha kapsamlı çalışmaların yapılması adına bir kilometre taşı olacağı düşüncesindeyiz.

Kaynakça

- Neseb, A. H. (1391h). *دهقی دیوانی نالی* (Daki Divani Nali). Kurdistan Publication.
- Muderris, A. M. & Abdulkerim, F. (1976). *دیوانی نالی با شرح ملا عبدالکریم مدرس* (Divani Nali Ba Şarh Mala Abdulkerim Muderris). Kurdish Academy Press.
- Siwaily, R. (2001). *کتابی نالی* (Kitabi Nali). Vezareti Perverde.
- Haznedar, M. (1977). *دیوانی نالی و فرهنگ نالی* (Divani Nali u Ferhengi Nali). Daril Harye.
- Kaymaz, Z. (2011). Türkçenin Arapçaya Etkileri Üzerine Bazı Tespitler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 69-73.
- Necat, K. (2018). Irak'ta Türkçe Yer Adları, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2, 80-87.
- Saatçi, S. (1996). *Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı*. İstanbul Araştırma Merkezi.
- Shalawee, D. K. M. (2018). *Irak Arapçası Üzerinde Türk Dilinin Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yahya, Ş. F. (1984). *Arapçanın Muhtelif Lehçelerinde Türkçe Unsurlar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Akreş, H. (2018). *El-Hudûru't-Turkî fi'l-lehçeti'l-'Irâkiyye*. Daru'ş-şuûni's-sakafiyyeti'l-'âmme.
- Akreş, H. (1997). *El-Hudûru't-Turkî fi'l-lugati'l-'Arabiyyeti-l-mektûbe*. *The Islamic University College Journal*, 2(41), 17-29.

Karagözlü, S. (2018). Irak Arapçasına Giren Kuşçulukla İlgili Kelimeler. *Dil Araştırmaları*, 22, 159-168.

Özbek, N. (2020). Türkçenin Irak Arapçası Üzerindeki Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbek, N. ve Hacıbekiroğlu, A. (2020). Irak Arapçasına Geçen ve Anlam Kaymasına Uğrayan Bazı Türkçe Kelimeler. *Journal of Analytic Divinity*, 4(1), 167-182.

Ahmed Vefik Paşa. (t.y.). *Lehçe-i Osmani*. Cemiyet-i Tedrisiye-i Osmaniyye.

Battal, A. (1934). *İbn-ü Mühenna Lügati*. TDTC Yayınları.

Çağbayır, Y. (2007). Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötüken Türkçe Sözlük I-V. Ötüken Yayınları.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London, Oxford University Press.

De Courteille, P. (1870). *Dictionarie Turk Oriental*. Paris, France: A L'imprimerie Imperiale.

Doerfer, W. (1965–1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*. Bd. I-IV, Franz Steiner Verlag.

Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Şahsî Yayın.

Heyet, (1981). *Uzbek Tilining Izaxli Lügati I-II*. Akademiya Nauk Uzbekskoi SSP, Moskva Izdateljtsvo Russkiy Yazik.

Kaşgarî, M. (2005). *Divan-i Lügatit Türk*. (Haz. Serap Tugba Yurteser). Kabcacı Yayınevi.

Komisyon. (2005). *Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları.

Muallim Naci (t.y.). *Lügat-i Naci*. İstanbul.

Nişanyan, S. (t.y.). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Kökenbilim Sözlüğü*, İnternet Portalı (nisanyansozluk.com).

Sami, Ş. (1317h). *Kamus-i Turkî*. Dersaadet İkdam Matbaası.

Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü I*. Simurg Kitapçılık.

Tietze, A. (2009). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü II*. Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Tietze, A. (2016). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü F-J III*, (Haz. S. Tezcan). TÜBA.

Tietze, A. (2016). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü K-L IV*, (Haz. S. Tezcan). TÜBA.

Nâlî'nin Kürtçe Divanında Türkçe Unsurlar

Tietze, A. (2018). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü M-N V, (Haz. N. Demir ve E. Yılmaz). TÜBA.

Tietze, A. (2018). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü VI, (Haz. N. Demir ve E. Yılmaz). TÜBA.

Tuğlacı, P. (1983). Okyanus Ansiklopedik Sözlük I-X. (Altıncı Baskı). Cem Yayınevi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kürt_edebiyatı (15.10.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Divan_edebiyatı (15.10.2021)

<https://e-okulbilgi.com/divan-edebiyatinin-ozellikleri-nelerdir-399.html> (16.10.2021)